

Axel Odelberg
26 år
1974

Vänstermannen Bildt

Dagens krönikör höjer ögonbrynet när Carl Bildt beskrivs som tillhörig moderaternas vänsterflygel. Och vad skulle det betyda att Erik Åsbrink tillhör sossarnas högerflygel?

Skillnaden på folk som är höger och vänster är att vänsterfolk känner *compassion*, brukar en av mina goda vänner hävda. Han är gammal folktalist och kallar sig för vänsterman. Visst, brukar jag svara, så är det! Lenin var ju en varm- hjärtad person och Stalin gjorde sig vida känd för sin stora in- velseförmåga. För att nu inte tala om Pol Pot!

Krönika

Sanningen är att de flesta män- niskor, oavsett politiska sympati- er, både kan och vill uppleva djup medkänsla med andra män- niskor, och djur också för den delen. Det gäller bara att deras öde konkretiseras så mycket att det uppstår en möjlighet till identifikation.

Det är denna förmåga och vil- ja som nyhetsmedierna lever på. Ingenting kan sätta TV-tittarnas känslor i svallning som ett par lessna babysälsögon strax innan klubban spräcker skallen så blod- et skvätter över den vita pålsen. Skillnaden mellan höger och vänster är snarare att vänstern pratar mycket mer om solidaritet och rättvisa än högern.

Rättvisa av egenintresse

Men när vänstern kräver rätt- visa och proklamerar solidaritet är det mindre för att den brinner av omtanke om andra än av egenintresse. Den stolta retorik- en är ett sätt att ge egenintresset ideologiska dimensioner. Det är bara folktalister som inte förstår att det handlar om en program- matisk empati utan tar vänster- retorikern som ett uttryck för äkta medkänsla och altruism. Skill- naden på moderater och folktal- ister är, för att citera en annan folktalstribekant, att folktalister är moderater med dåligt samvet- e. Som politiska begrepp har höger och vänster rötterna i tiden för den franska revolutionen. I nationalförsamlingen rot revolu- tionsförespråkarna plats till vän- ster i plenisalen medan den be- stående ordningens försvarare satt till höger. Så blev höger sy- nonymt med konservativ och vänster med radikal. Under de drygt 200 år som gått sedan dess har begreppens innebörd succes- sivt vidgats och förändrats. När marxismen växte fram på 1800-

talet och tanken på att produ- ktionsmedlen skulle övertas av staten blev högern den fria mark- nadens och äganderättens för- svarare. Men det är inte förrän under de senaste 15-20 åren, med systemförändrande höger- politiker som Margaret Thatcher och Ronald Reagan, som be- greppen börjat tappa kontakten med sitt ursprung.

*Det är alltjämt chict
att vara vänster, den
raserade berlinmuren
till trots.*

I dagens Sverige är vänstern den bestående ordningens försvarare medan högern talar för förän- dring. Högern tror på framtiden medan vänstern är rädd. Vän- sterfolk missar sällan en chans att kalla sig vänster. Däremot hör man sällan ens moderater beskr- va sig som höger. De kallar sig konservativa eller liberaler eller möjligen bara borgerliga. Folk- partister faller ofta för frestelsen att beskriva sig som vänster fast då med tillägget borgerlig.

Det är alltjämt chict att vara vänster, den raserade berlinmur- en till trots, medan beteckningen höger är en belastning. Allmän- na valmansförbundet bytte namn till Högerpartiet 1934 men spo- lade beteckningen till förmån för det diffusare Moderata samlins- partiet 1969. Norska Høyre är det enda högerparti jag på rak arm kan påminna mig som fak- tiskt använder beteckningen hö- ger i partinamnet.

Vänstern har lyckats monopo- lisera godheten och klistrat hö- gerbeteckning på allt ont. Nyna- zister, krigsromantiker, fascist- er, invandrarhoständare och rasister kallas oreflekterat och regelmä- sigt för högerextremister i medi- erna. När Carl Bildt häromdagen öppningstalade vid Europåret mot rasism beskrevs han som tillhörande moderaternas vän- sterflygel. Men vad är det som gör skinnkallar eller Le Pen till höger, var Mussolini och Hitler verkligen högermän och vilka politiska förtecken har det ki- nesiska förtrycket?

Såvitt jag kan se är den poli- tiska höger-vänsterskalan nume- ra bara meningsfull på ett enda område, nämligen då det gäller inställningen till marknadens fri- het. Ju mer marknadsliberal, des- to mer höger. Att miljöfunda- mentaliserna är vanligare bland statsinterventionister än bland marknadsliberaler betyder inte att inställningen till miljön kan klassas utefter en höger-vänster- axel och rasister är inte höger- extrema. De är bara rasister!

Aniara: inget pekoral

Harry Martinsons samlade skrifter är på väg. Först ut är den sena och svårbedömda rymd- operan *Aniara*, som tas i varmt försvar av Björn Håkanson.

Aniara – pekoral eller mäs- terverk? Frågan ställdes ny- igen i DN av Lars-Olof Franzén och gällde Harry Martin- sons rymdpos från 1956, efter- krigstidens bäst kända och av lit- teraturvetare grundligast utforskade enskilda dikt. Och Franzéns eget svar var entydigt: pekoral!

Skönlitteratur

Harry Martinson
Aniara
Bonniers, (1956) 1997

Att Franzén gjort en omläsning av *Aniara* beror på att boken kommit ut i ny upplaga i vår, som första titel i en planerad 10-bandsutgåva av Martinsons verk. Bonniers förlag ger ut den i samarbete med det livaktiga Harry Martinson-sällskapet, och litteraturvetaren Johan Wrede svarar för en värdefull kommentar. (Det tionde bandet be- räknas vara klart hösten år 2001.)

Jag tror jag förstår vad Franzén vill åt med sitt utspel, men kan inte dela hans grundvärdering. Som helhet är *Aniara* inget peko- ral, däremot finns enskilda dikter bland de totalt 103 i denna "revy om människan i tid och rum" som verkar skrivna mer av vilja och fö- resats än på inspiration. Det gäller särskilt Martinsons skildringar av de sexuella riter och andra reli- gionssurrogat som tjänar som tröst och ängstlindring i det vilseflug- na rymdspelet. Det finns också enskilda formuleringar som saknar både konkretion och precision, sär- skilt i sekvenser där lärodiktaren Martinson tar kommandot över centralrikern och blir mer för- numstig än förnuftig. Och så kan en del av den rekvisita som hör till själva science fiction-fiktionen kännas aningen passé, kanske helt enkelt för att rymdfärdens boken skrevs blivit rutin.

Märkvärdigt diktverk

Med sina brister är *Aniara* ändå ett märkvärdigt diktverk. Ja, jag skulle rentvid kunna instämma i mitt eget gymnasialt högtidliga omdöme i en recension vid bokens utgivning för drygt 40 år sen: "Inte bara märklig svensk dikt utan betydande världslitteratur har Harry Martinson skänkt oss i sitt nya verk *Aniara*." (Tidningen Östgö- ten. Honoraret var 25 kr.)

Det som ger liv åt *Aniara* är, paradoxalt nog, en isande, allt ge- nomträngande undergångskänsla som ifrågasätter livet i varje ögon- blick och förvandlar det från en självklarhet till en skrämmande, underbar och obegriplig gåta. Glöm science fiction-femman, ta fasta på det tidlösa och individuellt giltiga i Martinsons basmetafor. Det rymdspek som är på väg ge- nom universum mot sin förintelse i Lyrans stjärnbild har aldrig funnits i den yttre rymden, det är en språklig, symbolisk gestaltning av

Undergångsvisionären vid skrivbordet. Harry Martinson porträtterad som 58-åring 1962. Tolv år senare skulle han motta ett av de mer omstridda nobelprisen. (Foto: Alf Lidman)

varje läsares inre rymd: av din och min livsresa, under dess försum- bart korta bana genom ett gränslöst och okänt universum. Efter 24 år har alla passagerarna i det framru- sande rymdskeppet dött, enligt fik- tionen – hur många år har du eller jag kvar? Vad gör vi av de åren? Vilket liv lever vi, medan vi i kroppens sköra kapsel kastas ge- nom oändligheten? Vilka drömmar har vi, hur föreställer vi oss lyck- an, vilken lindring söker vi i ång- estens ögonblick? Hur "fördriver" vi tiden, vad gör vi med vår frihet – om frihet finns, annat än i en mycket begränsad, kanske bedräg- lig mening?

Aniara är först och främst en existentiell dikt om vår obotliga ensamhet och övergivenhet, bland andra människor lika mycket som i universum. Med varje ny rad dras tidssnaran åt mer och mer, döden kommer närmare. Desperat, li- som inestängd i den poetiska stormetorfen han själv skapat, dun- kar poeten på det ovetbaras väggar med det enda verktyg som står ho- nom till buds, nämligen språket.

Livet saknar nödutgångar

'Men ingenting hjälper. Men- ningen med livet erbjuder sig inte och nödutgångar saknas. Religio- ner, ideologier är bara projektioner av våra egna förhoppningar och önskedrömmar. Vi befinner oss i ett slutet rum, inestängda i oss själva i en livslång fångenskap, vars villkor vi inte själva formule- rat och inte kan bestämma över. Det är sociala och politiska villkor, men också språkliga, intellektuella och av körtlar och gener bestämda

– allt i oss själva och vår omgiv- ning som från födelseögonblicket sätter upp synliga och osynliga ramar för vårt individuella liv.

Jag har här lyft fram den cen- tralryska källadern i Martinsons dikt, därför att den alltför ofta för- dunklas av en i och för sig först- äende fascination inför de science fiction-betonade utanverken, den fantasieggande scenografien, de konstruerade språken och rymd- skeppets tekniska data.

*Det som ger liv åt
Aniara är en isande,
allt genomträngande
undergångskänsla
som ifrågasätter livet
i varje ögonblick.*

Låt gå för att den läsarten bara är en av flera möjliga, men jag menar att den är oerhört central och måste ligga till grund för andra, alter- nativa läsarter, om dessa ska få det djup och den grad av komplikation som diktverket förtjänar.

Vi visst har Harry Martinsons *Aniara* formella brister, men för- men är lyckligtvis inte allt, vare sig i liv eller konst. Hur ofta spelas *Hamlet* utan stryknigar? Hur ofull- gångs är inte *Röda rummet* som roman? Jag vågar påstå att *Aniara*, detta egenartade och svårdefinera- de verk av en människa i yttersta existentiella nöd, kommer att över- leva både mig och Lars-Olof Fran- zén med åtskilliga generationer.

BJÖRN HÅKANSON